

УДК 94(477)“1657/1676”

М. Рубан, студ.,  
А. Фомін, канд. іст. наук, доц.  
Східноукраїнський університет імені Володимира Даля, Луганськ

## АНАЛІЗ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ ЧОТИРЬОХ РІВНІВ РОЗВИТКУ СУТНІСНИХ СИЛ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ ЧОРНОЇ РАДИ 1663 РОКУ)

*Досліджуються події навколо Чорної Ради 1663 року. Застосовано новий методологічний інструментарій у вивченні історичних подій – концепцію чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини. Кризь призму цієї концепції проаналізовано основні причини програву державницьких сил на Чорній Раді. Доведено доцільність використання концепції чотирьох рівнів сутнісних сил людини для аналізу змісту історичних подій.*

**Ключові слова:** концепція, рівні розвитку, Чорна Рада, особистість, спонукання, громада, нація, Яким Сомко, Іван Брюховецький.

Сьогодні в історичній науці відсутні єдині підходи до розуміння подій на Україні, фактично вітається різноманітність методів досліджень та методологічних підходів до аналізу минулого, особистісність його сприйняття. Це можна спостерігати у великій кількості суб'єктивних поглядів на ті чи інші процеси. Проте, на нашу думку, свобода поглядів лише збагачує історичну науку, вона є тлом для дискусій, а в спорах, як відомо, народжується істина. У даній статті пропонуємо розглянути відомі історичні події, використавши в якості методологічного інструментарію концепцію чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини.

Перші філософські праці, що висунули концепцію розуміння внутрішніх якостей людини належать Івану Вишенському та Григорію Сковороді. Сковорода суттєво конкретизував перші ідеї Вишенського щодо поділу індивідів за рівнем розвитку сутнісних сил, та ввів посередній рівень [4, с.58]. Єдиною ж роботою, що інтегрує всі ідеї попередників в цьому напрямі та пропонує їх у якості дієвого методологічного інструментарію, є книга луганського філософа Володимира Сабадухи "Українська національна ідея та концепція особистісного буття". У цій книзі проаналізовано генезу української національної ідеї на основі концепту сутнісних сил людини [4, с.2]. На нашу думку, Володимир Сабадуха у своїй праці "Українська національна ідея та концепція особистісного буття" слушно піднімає проблеми лідерства, становлення та розвитку політичної еліти, відсутності особистостей серед українського політикуму, адже саме спонукання інтересами громади і визначає видатного державника.

З точки зору зазначеної концепції люди поділяються на три типи: раб, який виявляє страх та покірність; людина посереднього рівня розвитку, яка керується власною вигодою; і найвищий особистісний рівень розвитку особи, який спонукається інтересом держави, суспільства, нації. З точки зору цієї концепції історичні державні діячі мають керуватися інтересами держави, але в реальності вони бувають до цього не здатні. Виходячи з цієї концепції, можна відзначити, що людина особистісного рівня розвитку має наступні риси:

- пріоритет духовного над матеріальним;
- вимогливість до себе;
- прагнення внутрішнього саморозвитку [4, с.137-139].

Керуючись інтересом держави, така особа має визначати пріоритетні напрями розвитку. Саме усвідомлення необхідності реалізації національного інтересу дозволяє подолати за необхідністю як власну вигоду, так і організувати державницьку діяльність.

За таких умов постає проблема визначення легітимного шляху приходу до влади людини особистісного рівня розвитку. Треба сказати, що ідеологія персоналізму надає людині орієнтацію для правильного розуміння як минулого так і сьогодення. Користуючись, вищеведеними твердженнями як методологічним інстру-

ментарієм, можна по-новому розглянути події 1663 р. та в цілому добу Руїни.

Метою цієї статті є аналіз історичних подій навколо Чорної Ради 1663 р. з позиції концепції чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини. Для перевірки евристичних можливостей концепції проаналізуємо історичні події на прикладі Чорної Ради 1663 року.

До сьогодні не вщухає полеміка довкола поняття "національний інтерес". Людина, що усвідомила його зміст стає провідником своєї нації. Актуальність цього питання є безперечною, бо її можна простежити у всіх змаганнях нашого народу. Наприклад, у добу Хмельниччини ідея визволення української нації з-під польського ярма призвела до появи такої особи як Гетьман Богдан Хмельницький, який і став провідником народу. На жаль, відсутність людини, яка б підхопила прапор національної боротьби спричинила занепад держави, що й вилився у затяжний період Руїни.

Чорна рада, що була зібрана 27-28 червня 1663 р., увійшла в історію як великий приклад браку поняття "державницький інтерес" у головах політичних лідерів нашого народу. Аналізуючи постаті Якима Сомка та Івана Брюховецького, як головних претендентів на гетьманську булаву, можна відзначити неабияку комунікабельність останнього. Вдаючись до соціальної демагогії, а саме гарантування економічного захисту та розвитку, гетьман Брюховецький отримує бажану підтримку народних мас [3, с. 127]. Натомість, діставши владу, він не стає державником; його дії спрямовано не на консолідацію нації, а на забезпечення власного достатку та знищення опозиції. Основним політичним опонентом Івана Брюховецького був Яким Сомко, який, на нашу думку, стояв на чітких державницьких позиціях. В Україні триває громадянська війна, яка розколює населення. Влітку 1663 року в околицях Ніжина відбуваються вибори гетьмана Лівобережної України. Іван Брюховецький вдається до соціальної демагогії, тим самим отримує підтримку бідних верств українського населення, "черні", звідки й Рада отримала назву: Чорна Рада. Новообраний гетьман одразу ж знищує своїх колишніх конкурентів (Якима Сомка та Івана Золотаренка), аби втримати владу у своїх руках. Своїм союзником Брюховецький обирає Московське царство, і згодом проводить відверту промосковську політику [1, с. 426]. Зазначені дії Брюховецького однозначно потрапляють під характеристику діяча посереднього рівня розвитку. Наші висновки співпадають з висновками українського історика Михайла Грушевського, який вважав, що Гетьман Брюховецький був дуже владолюбною людиною, який заради влади довгий час нехтував державними інтересами [2, с. 257]. Дійсно, відверто угодовська політика Івана Брюховецького щодо відносин з Московщиною стала чи не провідною причиною майбутньої народної неприхильності до гетьмана. Його дозвіл до поглиблення підлеглості Москві, що призвело до занепаду

українського національного життя у другій половині XVII століття. Цей факт може свідчити про відсутність поняття "державний інтерес" у діях Брюховецького.

Аналіз подій навколо Чорної Ради доводить, що в Україні на той час бракувало особистостей серед козацької еліти.

З'ясувавши основні ознаки особистості і людини посереднього рівня розвитку, ще раз повернемося до аналізу подій 1663 року. На прикладі Чорної Ради 1663 року можна визначити основні причини поразки державницьких сил:

1. Неусвідомлення козацькою старшиною необхідності утворення незалежної Української держави.

2. Нездатність народних мас зрозуміти механізм маніпуляції їхньої свідомістю.

Підсумовуючи зазначимо. По-перше, умовами конструктивного розв'язання історичних проблем є:

1. Наявність особистості.

2. Здатність народних мас іти за цією особистістю.

По-друге, українські діячі мають спонукатися у своїй діяльності українською національною ідеєю, яка має враховувати як мінімум три аспекти: соціальний, національний та морально-духовний. Соціальний аспект української ідеї – органічно пов'язаний з національним – це створення гідних умов життя української нації в кордонах самостійної незалежної держави. Під цим твердженням треба сприймати створення умов нормально-го співіснування усіх громадян України, будуючи можливість до фізичного та духовного саморозвитку.

Морально-духовний аспект визначається роллю церкви в її житті. Світла віра в Бога має спонукати людину до наближення своєї совісті до ідеалу, яким і визначається Господь. На жаль, сучасна релігійна ситуація сьогодні теж не сприяє вирішенню духовної єдності всіх українців.

Отже, з усього вищевикладеного варто зробити висновки. В історії України спостерігається патологічна

нездатність еліти керуватися інтересами власної нації, доказом цього факту є те, що українська еліта у тяжкий для держави час переходила на позиції Речі Посполитої та Московської держави. Історія повторюється і в сучасних умовах. Протягом 20 років ми маємо можливість спостерігати нездатність української політичної еліти спонукатися інтересами нації. Влада вміло маніпулює свідомістю народних мас. Під час Помаранчевої революції ми спостерігали фантастичний потяг української нації до особистісного буття. Утім, після приходу до влади президента В.А. Ющенка стали свідками абсолютної нездатності лідерів революції керуватися національними інтересами. Ситуація, що виникла на Чорній Раді 1663 року, повторилася на президентських виборах 2010 року. Чинна влада маніпулюючи соціально-економічними гаслами веде за собою деморалізовані народні маси.

Таким чином, концепція чотирьох рівнів розвитку людини може виступати в якості методологічного інструментарію для розуміння змісту історичних подій. Аналіз подій другої половини XVII ст. доводить, що в Україні на той час бракувало справжніх національних лідерів, особистостей серед козацької еліти, натомість основною її частиною стали людини, які у своїх діях керувалися власною вигодою. Особистості, які б були здатні відстоювати інтереси держави, на жаль, не отримали підтримки суспільства.

У подальших дослідженнях доцільне застосування нових концептуальних підходів аналізу подій періоду Руїни.

#### Список використаних джерел

1. Голобуцький В.О. Запорозьке козацтво / В.О. Голобуцький. – К.: "Вища школа", 1994. – 537 с.
2. Грушевський М.С. Історія України-Руси / М.С. Грушевський. – Д.: "Бай", 2011. – 575с.
3. Дорошенко Д.І. Історія України / Д.І. Дорошенко. – К.: "Освіта", 1993. – 237 с.
4. Сабадуха В.О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття / В.О. Сабадуха. – І-Ф.: "Фоліант" 2012. – 176 с.

Надійшла до редколегії 29.05.13

Н. Рубан, студ.,

А. Фомин, канд. ист. наук, доц.

Восточноукраинский университет имени Владимира Даля, Луганск

### АНАЛИЗ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ СКВОЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦИИ

#### ЧЕТЫРЕХ УРОВНЕЙ РАЗВИТИЯ СУЩНОСТНЫХ СИЛ ЧЕЛОВЕКА (НА ПРИМЕРЕ ЧЕРНОЙ РАДЫ 1663 ГОДА)

Исследуются события вокруг Черной Рады 1663 г. Поднята проблема лидерства, становления современной политической элиты. В условиях разнотекторности методов исследования современной исторической науки применен новый методологический инструмент – концепция, предложенная философом Владимиром Сабадухой о четырех уровнях развития сущностных сил человека. Сквозь призму этой концепции проанализированы основные причины проигрыша государственнических сил на Черной Раде. Проведены исторические параллели между событиями периода Руины и современностью. Аргументируется, что общим в историко-политических процессах является использование политическими деятелями грубого популизма, который, тем не менее, определяет поддержку народных масс, присутствие элементов гражданской войны, незначительная роль церкви и морали в социально-политических процессах. Доказана целесообразность использования концепции четырех уровней сущностных сил человека для анализа исторических событий, а также обосновывается тезис о том, что среди казацкой элиты того времени не хватало лидеров, личностей, для которых интересы государства были выше личных.

Ключевые слова: концепция, уровне развития, Черная Рада, личность, мотивация, общество, нация, Яков Сомко, Иван Брюховецкий.

M. Ruban, Student, Faculty of Logistics,  
Andrew Fomin, Ph.D in History, Associate Prof.  
East-Ukrainian University, Lugansk

### THE ANALYSIS OF HISTORICAL EVENTS THROUGH THE PRISM OF THE CONCEPT OF THE FOUR LEVELS OF DEVELOPMENT OF THE ESSENTIAL FORCES OF A PERSON (ON THE EXAMPLE OF "CHORNA RADA" 1663)

We have investigated the events that around the Chorna Rada in 1663. We raised the difficult but also such an important problem of the leadership and long formation of the modern political elite. In these multi-vector methods of modern historical science research we used a new methodological tool in the study of historical events – the concept proposed by the Ukrainian philosopher Volodymyr Sabadukha about the four levels of development of the essential powers of a man. Through the prism of this concept we have analyzed the main causes of loss of statehood forces in the Black Rada. We conducted historical parallels between the events of the period of the ruins and modernity. It is argued that the common in historical and political processes are the use of crude populism by politicians, what, however, determines the support of the masses, the presence of the elements of civil war, the significant role of the church and morality in social and political processes. We prove the usefulness of the concept of the four levels of development of the essential powers of man to analyze historical events. We also substantiated the thesis that among the Cossack elite of that time hadn't been enough leaders, personalities, whose interests of the state were above personal.

Key words: concept, level of development, the Black Rada, personality, motivation, society, nation, Jacob Somko, Ivan Bryukhovetskiy.